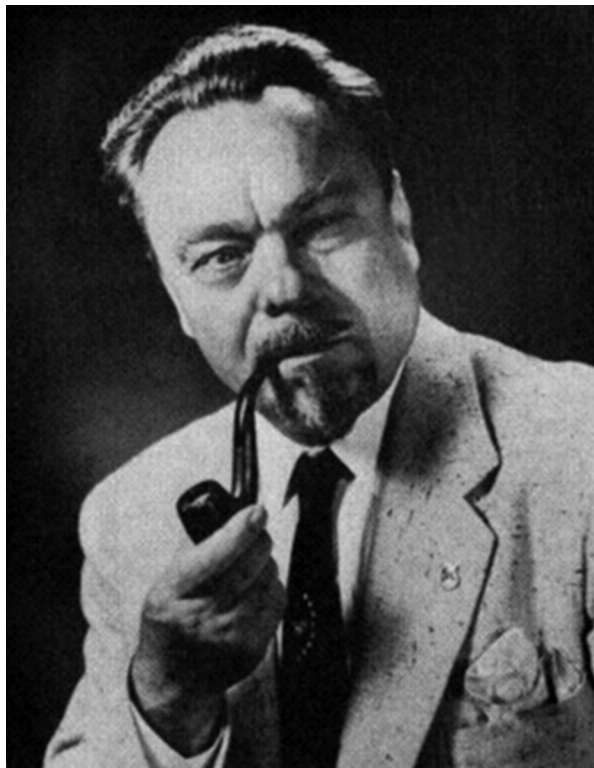

Nepripažintasis pranašas Kazys Pakštas

▲ Dr. Kazys Pakštas

„Draugo“ dienraštis reikšmingas ryškiomis asmenybėmis. Viena tokių buvo energingasis idėjų generatorius Kazys Pakštas. Gimė jis 1893 m. Alinauskos vienkiemyje (Utenos apskritis, Sudeikių valsčius). 1912-1913 m. mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, 1914 m. išvyko į JAV. 1918 m. baigė Fordhamo (New York) Sociologijos fakultetą, 1919-1923 m. Fribourgo (Šveicarija) universitete studijavo gamtos mokslus, apgynė daktaro disertaciją „Lietuvos klimatas“. 1923 m. vėl grįžo į JAV, buvo „Darbininko“ (Bostone) redaktorius, 1924-1925 m. – „Draugo“ vyriausiasis redaktorius.

1925-1939 m. dėstė įvairias geografijos mokslų disciplinas Vytauto Didžiojo universitete. Nuo 1925 m. – docentas, nuo 1929 m. – profesorius, nuo 1931 m. – Geografijos katedros vedėjas. 1939 m. išvyko į JAV, dėstė Californijos universitete, vėliau – Chicagoje, Pittsburghe, Washingtonė. Mirė Chicagoje 1960 m. Apdovanotas Švedijos Geografijos ir antropologijos draugijos Andree medaliu (1934 m.), Latvijos Trijų žvaigždžių ordino komandoras (1938 m.), Jo Didenybės Švedijos Karaliaus Vazos ordino kavaliereus (1939 m.) (iš „Vikipedia“).

Dr. Kazys Pakštas iš prigimties buvo veiklus, visuomeniškas žmogus, naujų idėjų ir originalių sumanymų autorius. Gyvendamas toli nuo tėvynės jis išryškino Lietuvos geopolitinės padėties pavojingumą ir siūlė grėsmės lietuvių tautai išvengti kuriant „atsarginę Lietuvą“. 1930 m. jis tyrinėjo kolonizacijos galimybes Angoloje, o 1958 m. – Britų Hondūre, kur jau net buvo pradėjęs

kurti lietuvišką židinį. Kadaisė vadintos romantinėmis XX-XXI a. įvykių fone jo idėjos atrodo labiau realistinės. Jo siūlyta Baltoskandijos idėja buvo įkūnyta bendradarbiaujant Baltijos ir Šiaurės šalims.

Apie Kazį Pakštą, kaip apie iš prigimties toli numatantį mąstytoją „Aidų“ žurnale 1969 m. vasario mėn. numeryje, straipsnyje „Kazys Pakštas – nepripažintas pranašas“, rašė dr. Juozas Eretas:

„Jį tikrai galima priskirti prie regėtojų, nes jis gerai žinojo lietuvių išeitą-į istorijos kelią, taip pat aiškiai suprato atnaujintos valstybės geopolitinę padėtį, o iš tų dviejų išvalgų dar intuityviai suvokė artimesnę tautos ateitį. Be to, jis sugebėjo tuos savo numatymus pagaunančiai skelbti, ką be atvangos ir darė. Ir kiti tuomet pasižymėjo tai vienu, tai kitu šių penkių bruožų; bet jis vienas, berods, sugebėjo juos visus savyje apimti.

O apie Pakšto fantaziją dar galima sakyti, kad ji nebuvo beribė, kuri, atitrūkusi nuo gyvenimo, būtų žaidusi miglotais įsivaizdavimais. Pakštui svetimi herbačiauskiški svaičiojimai; jis atsirėmė į tikrovę. Joje jis dažniausiai ribojosi geopolitika, kuo jo vaizduotė buvo panaši į prožektorių, akinančiai apšviečiantį tik siaurą gyvenimo ruožą. Šiame gi ruože jo fantazija nebuvo „fantastiška“; ji nekliedėjo.

... „Pasaulio įvykiai žaibo greitumu ėmė rutuliuotis, artindami katastrofą. Pakštas visa tai suprato ir berods 1938 m. pabaigoje nuėjo pas prezidentą, kurį susirūpinęs įspėjo“. Šis Valančiaus prisiminimas („Draugas“, 1960-10-15) yra tikras.

Buvo kuo susirūpinti, nes 1938 m. kovo mėnesio lenkų ultimatumas dėl santykių užmezgimo ir 1939 m. kovo mėnesio Hitlerio žygis į Klaipėdą, taip pat už kelių mėnesių Maskvoje sudarytas Molotovo-Ribbentropo paktas, numatęs naują Lietuvos padalijimą, – visi tie siaubingi ženklai rodė, kad mūsų nepriklausomybei grėsė mirtinas pavojus.

Kadangi iš valdžios pusės trūko ryžtingumo, kraštą apniko apatija. Net daugelis tautininkų piktinosi savo režimo fatalistiška laikysena, bet ir jie apčiuopiamų planų neturėjo.

Bet tokių turėjo Pakštas, iš kurių Valančius mini šią intervenciją pas prezidentą: „Ateina baisios audros, įsakyk pasiruošti evakuacijai viso to, kas įmanoma laikinai užsienin perkelti. Laivai turi būti pasiruošę pilnu kroviniu išplaukti į Vakarų uostus. Reikia išvežti lituanistines bibliotekas, archyvus, aukso bei svetimų valiutų atsargas, apskritai visą vertingą tautos inventorių. Taip pat siūlė parinkti būrį lituanistikos stipendininkų lydėti krovinį, sutelktiną kuriame nors Vakarų universitete, idant nenutrūktų lituanistikos darbai“. Bet „Smetonos

reakcija buvo labai pasyvi: „Gal kaip nors išvengsime viso šito“. Kiek vėliau jis tūlam skundėsi: „Ech, tas Pakštas su savo planais tik paniką kelia“.

Pakštas visai nemanė panikos kelti, tik siūlė diskretiškai imtis priemonių, kurios, katastrofai ištikus, būtų naudingos. Tuo reikalu jis savo autobiografijoje šitaip pasisako: „Turėdamas galvoje pavojingą Lietuvos geografinę padėtį ir žinodamas didžiųjų kaimynų apetitą, niekuomet nemaniau, kad mūsų nepriklausomybė bus ilgai toleruojama. Todėl ir kalbėdavau studentijai, o protarpiais ir vyriausybės nariams, kad reikia darbų programą tvarkyti, atsižvelgiant į naujo karo artėjančią tikrėnybę. Man aišku buvo, kad viena iš dviejų valstybių okupuos Lietuvą. O kadangi tie abu kaimynai turi totalitarinius režimus, tai Lietuvos žmonių ir turtų naikinimas bus vykdomas negirdėtu žiaurumu. Ne tik (kaimiečiai) bus apvogti, dar didesniu įnirtimu bus naikinami dvasiniai turtai ir bus stengiamasi užmušti kiekvieną lietuvių dvasios ir kūrybos spindulėlį“.

...Kokią akciją tuomet dar vedė režimo nepripažintas vizionierius, dar aiškiau sužinome iš to laiško, kurį jis vėliau (1940-10-17) iš Los Angeles siuntė savo bičiuliui Ed. Turauskui į Berną: „Nedovanotinas mūsų pakvaišusių valdovų naivumas. 1939 m. visą pavasarį beveik kasdien landžiojau tai Finansų, tai Užsienių ministerijosna, siūlydamas pasiruošti liūdnesnei dienai; bet nepavyko įtikinti, nes visi tingėjo ką nors daryti. Įnirtusiai agitavau. Ypač Lipčiui ausis ilgai zirziau. Bet jie ten turėjo daug laiko, o mane gal laikė blogu ir fantastišku „pranašu“, – apie Kazį Pakštą „Aiduose“ pasakoja Juozas Eretas.

Dr. Kazys Pakštas dar gyvas būdamas yra išleidęs daugelį savo veikalų įvairiomis kalbomis, iki Antrojo pasaulinio karo bendradarbiavo Lietuvos spaudoje, o po karo – lietuvių išeivių spaudoje. Lietuvoje Vilniaus universiteto leidykla 2003 m. išleido Vyganto Broniaus Pšibilskio monografiją „Kazys Pakštas. Tarp vizijų ir realybės“. „Versus aureus“ leidykla 2005 m. perleido prof. K. Pakšto veikalą „The Baltoscandian Confederation“, kuris pirmą kartą buvo išleistas 1942 m. Lietuvių kultūros instituto Chicagoje.

Parengė A. V. Š.